

Warszawa, 2023. 05.07

Recenzja poprawionej rozprawy doktorskiej **mgr Aleksandry Różańskiej** pt.
„Cechy zgodne z Regulacyjną Teorią Temperamentu a typy giętkości poznawczej”
Promotor: dr hab. Aleksandra Gruszka-Gosiewska, prof. UJ

Przedstawiona do recenzji druga wersja rozprawy doktorskiej zawiera poprawki wprowadzone przez Autorkę po ostaniej ocenie. Zapoznałam się z pracą ponownie i z zadowoleniem przyjmuje, że moje wskazówki i sugestie zmian zostały uwzględnione, a sama praca w obecnym kształcie jest kompletna, uporządkowana i napisana bardziej zrozumiałym językiem. Magister Aleksandra Różańska wprowadziła zmiany w kilku aspektach:

- We wprowadzeniu teoretycznym zmiany dotyczą zarówno struktury jak i treści
- Klaryfikacji poddano używane w pracy pojęcia
- W części przedstawiającej wyniki zamieszczono bardziej przejrzyste tabele
- Zmodyfikowano dyskusję wyników oraz wprowadzono część zawierającą ograniczenia badań własnych
- Dysertacja została poddana korekcie językowej

Recenzja pierwszej wersji dysertacji doktorskiej zawierała pozytywną cenę zaplanowanych, przeprowadzonych i przeanalizowanych statystycznie badań, oraz podkreślenie, że podjęta w pracy problematyka jest interesująca zarówno teoretycznie jak i praktycznie. Jednocześnie zwróciłam uwagę, że występujące w pierwszej wersji pracy problemy teoretyczne, formalne i językowe uchybienia uniemożliwiają pozytywną ocenę rozprawy doktorskiej. Ze względu na specyfikę wskazanych mankamentów, które w znacznej mierze można skorygować, praca została skierowana do poprawy.

W mojej ocenie, druga wersja pracy w pełni spełnia kryteria jakimi powinna się charakteryzować rozprawa doktorska.

Po pierwsze, na pozytywną ocenę zasługuje zaproponowana zmiana struktury wrowadzenia teoretycznego, które teraz składa się z trzech rozdziałów zawierających

charakterystykę badanych zmiennych. Rozdział zatytułowany *“Temperament jako zespół cech regulujących poziom potrzeby stymulacji”* został zmodyfikowany zgodnie z podanymi w recenzji uwagami. Z zadowoleniem stwierdzam, że wprowadzone zmiany i opisane w drugiej wersji pracy mechanizmy dotyczące regulacji zapotrzebowania na stymulację, znacznie uwiarygodniły badanie temperamentalnych podstaw giętkości poznawczej i umożliwiły czytelnikowi lepsze zrozumienie podjętego problem. W części teoretycznej, najslabiej opracowanym pod względem formalnym i treściowym podrozdziałem jest 1.3. *“Temperament jako regulator podejmowanych aktywności”*, który ma nieprzemysłaną strukturę, dlatego poszczególne akapity nie stanowią logicznej całości. W zasadzie czytelnik nie wie dlaczego ten rozdział został dodany i jaki jest jego związek z problem badawczym. W tym rozdziale (str. 21, 4 wers od góry), w zdaniu *“Lęk jest reakcją na zagrożenie (Gray, 1991), którego natężenie jest warunkowane poziomem reaktywności (Gray, 1983), pojawia się po raz drugi w pracy odniesienie do pojęcia reaktywności, którego to pojęcia Autorka w ogóle nie wyjaśnia (por. str. 19, wers 1 od dołu). W rozdziale tym zamieszczono zdanie: “Według Regulacyjnej Teorii Temperamentu, niskiemu poziomowi reaktywności towarzyszą wysokie możliwości przetwarzania stymulacji, a wysokiemu poziomowi reaktywności – niskie możliwości przetwarzania stymulacji (por. m.in., Strelau, 2015)”*. Jednak czytelnik musi się sam domyslić jaki rodzaj reaktywności Autorka pracy ma na myśli. Można nabrać wątpliwości, co do wymienności/ przypadkowości stosowania pojęć należących do koncepcji temperamentu, tj. “reaktywności emocjonalnej” i “reaktywności”, które dla prezentowanych w pracy badań i ich interpretacji z pewnością mają istotne znaczenie.

Po drugie, rozdział dotyczący giętkości poznawczej w aktualnej postaci bardzo zyskał na przejrzystości. Ogólnie część dotycząca giętkości poznawczej została bardzo dobrze opracowana. W zmodyfikowanej wersji sklaryfikowano pojęcia “przerzutności” i “przełączania“, a także dopracowano opis sposobu badania giętkości. Z dużym zainteresowaniem zapoznałam się z wyjaśnieniem czym jest przerzutność uwagi, jak ją należy rozumieć i badać. Który typ przerzutności jest uznawany za adaptacyjną giętkość poznawczą. W mojej opinii, ważnym aspektem teoretycznym jaki Doktorantka uwzględniła w tej części pracy jest zwrócenie uwagi

na kilka rodzajów “przełączania”.

Po trzecie, do pozytywnych zmian we wprowadzeniu teoretycznym należy także zaliczyć ponowne zredagowanie Rozdziału 3 pt.: *“Zależności pomiędzy temperamentem i pobudzeniem a zdolnościami poznawczymi”*. Rozdział ten porządkuje aktualną wiedzę i zawiera założenia badań własnych, które stanowią dobre wprowadzenie do zaprezentowania celu badań i hipotez. Treść hipotez poprawiono zgodnie z sugestiami z poprzedniej recenzji. Wydaje się, że praca jeszcze bardziej zyskała by na przejrzystości, gdyby Autorka do każdej z kierunkowych hipotez oprócz odnośników do źródeł dodała także jednozdaniowe uzasadnienie.

W części *Metoda*, zlikwidowano niezręczności stylistyczne w opisie narzędzi badawczych. Aktualnie ta część zawiera niezbędne informacje do zreplikowania opisanego badania w przyszłości.

Część *Wyniki* została uzupełniona o brakujące tabele korelacyjne. W sprawie mojej sugestii odnośnie zamieszczenia w pracy doktorskiej opisu badań z udziałem skoczków spadochronowych, Autorka przekierowuje Czytelnika do opublikowanego w 2023 roku artykułu dotyczącego wspomnianych badań.

Analizy statystyczne zostały trafnie dobrane do weryfikacji postawionych hipotez, zaś przedstawiony w pracy opis statystyczny zawiera niezbędne informacje.

Część *Dyskusja Wyników*, która w pierwszej wersji pracy została zredagowana dość powierzchownie, w aktualnej wersji, po dopracowaniu wprowadzenia teoretycznego i ponownym przeanalizowaniu mechanizmów poznawczych i temperamentalnych stanowi mocną stronę recenzowanej pracy. W zasadzie Doktorantka napisała tę część dysertacji ponownie ujawniając dobre rozeznanie w przedmiotowej literaturze. Z dużym uznaniem zapoznałam się z przedstawionymi wyjaśnieniami braku związków badanych cech temperamentu z giętkością adaptacyjną i słabymi związkami cech temperament z giętkością spontaniczną. Nowa wersja dyskusji wyników badań własnych wymagała od Autorki nie tylko szerokiej stykowej wiedzy z zakresu temperamentu, twórczości i procesów poznawczych, ale również doskonałej orientacji w zakresie aktualnych badań nad problematyką giętkości poznawczej. Efektem tej pogłębionej, psychologicznej interpretacji uzyskanych rezultatów jest konkluzja, że badane cechy

temperamentu w ujęciu Regulacyjnej Teorii Temperamentu, prawdopodobnie wyjaśniają tylko jeden z aspektów giętkości poznawczej, czyli kreatywność (na podstawie wskaźnika myślenia dywergencyjnego). Dojście do tej konkluzji świadczy o świadomości ograniczeń zastosowanego planu badawczego. Jeśli bowiem uznamy, że istnieje kilka typów giętkości poznawczej, oraz liczne kwestionariusze, testy i zadania do pomiaru każdego z tych typów, a ponadto przejawy poszczególnych typów giętkości zależą od nasilenia określonych cech tempermenatu osoby i ujawniają się w określonych sytuacjach, wówczas należałoby przyjąć rozbudowany plan badawczy złożony z serii badań. A w recenzowanej pracy opisano dwa badania.

Uznając *Dyskusję* oraz *Ograniczenia przeprowadzonych badań* za najlepszą część pracy, nadal dostrzegam pewne niedostatki tej części recenzowanej rozprawy. Zbyt często w *Dyskusji* Autorka powołuje się na badania własne dotyczące skoczków spadochronowych, które finalnie nie zostały przedstawione w pracy. Niezrozumiałe jest także wprowadzanie opisów badań korespondujących z tematem pracy dopiero w części: *Ograniczenia badań własnych*.

W niniejszej rozprawie doktorskiej starałam się ocenić zarówno jej walor poznawczy i metodologiczny, docenić to co zostało w niej poprawione, jak i wskazać drobne mankamenty, jakie w niej nadal dostrzegam.

Od strony merytorycznej i formalnej przedłożona do oceny druga wersja pracy jest zasadniczo poprawna. Od strony językowej narzuca się czytelnikowi błędne stosowanie pojęcia “perseweracja” zamiast “perseweratywność”(str. 21, wers 8 od góry) oraz nadużywanie pojęcia o określonej konotacji “determinować” (np. str. 15, wers 9 od dołu; str. 16, wers 8 od dołu; str. 121, wers 7 od gory). Posłużę się cytatem z recenzowanej pracy (str. 123, wers 3 od dołu): “Jednak brak jednoznacznych wyników w tym zakresie determinuje konieczność prowadzenia dalszych badań, w celu lepszego opisu relacji pomiędzy temperamentem a giętkością poznawczą w przyszłości”. Być może z tego determinizmu płyną jasne zobowiązania na przyszłość.

Podsumowanie i wniosek końcowy

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska mgr Aleksandry Róžańskiej dotyczy ważnego teoretycznie i praktycznie tematu, jakim jest ocena temperamentalnych uwarunkowań giętkości poznawczej: adaptacyjnej i spontanicznej. Znaczenie giętkości lub szerzej elastyczności poznawczej jest ważne z wielu perspektyw, począwszy od procesu twórczego, po kontekst edukacyjny, społeczny i zawodowy. Doktorantka w przyjętej procedurze potwierdziła znaną prawidłowość, że na podstawie określonych cech temperament można przewidzieć kreatywność rozumianą jako jeden z przejawów giętkości poznawczej, ponadto uzyskała nowy, dotychczas nie publikowany wynik, że temperament nie wyjaśnia giętkości adaptacyjnej tylko giętkość spontaniczną.

Autorka wykazała w swojej pracy rozeznanie w literaturze dotyczącej badanych zjawisk, dociekliwość badawczą, a także umiejętność zaplanowania, przeprowadzenia, przeanalizowania i psychologicznej interpretacji uzyskanych rezultatów.

W moim przekonaniu, obecnie praca spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim opisane w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

W związku z tym, wnoszę o dopuszczenie mgr **Aleksandry Róžańskiej** do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Hanna Bednarek, prof. Uniwersytetu SWPS

